

יסודות שלטון אסד בסוריה

סא"ל אבי ליטל

חריגה לגבי משטרים במזרח-התיכון, ועל-כן ראוייה לציון מיוחד, אם אפילו הגיעה אולי לקיצה. בין אנשיה היו ראש-הממשלה, אל-איובי; שר-ההגנה, טלאס; סגן שר-ההגנה ומפקד חיל-האוויר, נאג'י ג'מיל; הרמטכ"ל, שהאבי ושר-הפנים, עלי ט'אטא. (ראש-הממשלה ומפקד חיל האוויר הודחו לאחרונה מהנהגת המפלגה).

● תקופת שלטונו של אסד הצטיינה במיעוט נסיונות-הפיכה והתארגנויות בעלות משמעות נגד המשטר. אמנם מדי פעם נעצרו קבוצות אזרחים וקצינים ווטרים שהתארגנו בעידוד גורמים מבחוץ, ושהמוטיבציה שלהם היתה מרירות על תנאי השירות או על רקע אידיאולוגי. היו אפילו ידיעות על ניסיון להתנקש בחיי אסד, באביב 1973, אך לכל אלה לא היתה השפעה רצינית על המשטר, או על דעת-הקהל בסוריה. מרי חוגי הדת הסוניים, בפברואר-מרס 1973, נגד החוקה — היתה תופעה חריגה. אולם, גם גילוי זה של אופוזיציה דוכא בקלות יחסית ולא היה לו המשך.

● לאחרונה, נמסר על קשר רציני יותר שהודרך כנראה על-ידי העירקים. ככל הידוע, כוון הקשר לחיזוק האופוזיציה בוועידת הבעת' הסורי שנתכנסה ב-5—15 באפריל 1975. מעצרים שנערכו בקרב חברי המפלגה, אזרחים ואנשי צבא, פגעו בקושרים.

● הצבא, אשר ביצע את ההפיכות בעבר, לא גילה, מאז עליית אסד לשלטון, סימני תסיסה פוליטית. בחוגי הצבא

ארבע שנים שלט בסוריה משטר „תנועת התיקונים“, בראש-שותו של הגנרל האפו אל-אסד, יחסית ללא זעזועים. למרות שעלייתו לשלטון נעשתה בדרך של הפיכה צבאית, כמקובל בסוריה מאז 1949 (למעלה מעשרים הפיכות ונסיונות להפיכת צבאיות, נימנו מאז), עדיין לא הופל באותה דרך. אדרבה, המשטר נהנה עד תחילת 1975 מיציבות פנימית. סימניה של יציבות זו, שהחלה להתערער לאחרונה, היו:

● עד הזמן האחרון לא התרחשו זעזועים משמעותיים בכח השלטת („החבורה“), שעלתה עם אסד לשלטון. המדובר באותם אישים אשר תמכו באסד טרם עלייתו לשלטון. רובם קציני צבא, ומיעוטם אזרחים (חלקם מוסלמים סונים), הם חברי הקרובים אשר יחד אתו היוו קבוצת לחץ במפלגת הבעת'.

לכאורה, צריך היה להתפתח מאבק בקרב חבורה זו, זמן קצר לאחר שחבריה החלו ליהנות מ„עוגת“ השלטון. שכן הם תפסו את המשרות החשובות במדינה ובצבא, אשר מעניקות עמדות-כוח שמהן ניתן לנהל מאבק על נטילת חלק גדול עוד יותר בשלטון ועל הדחת מתנגדיהם. ואכן, במרוצת הזמן נפוצו שמעות רבות על מאבקים כאלה. לאחרונה ניכרים אמנם סימנים מובהקים של מאבקי-כוח ביניהם, אך עובדה היא שעדיין נמצאים כל אנשי „החבורה“ בעמדותיהם. ניתן לאמר, כי נוצר מעין איוון לתקופה ארוכה למדי בין מה שהם קיבלו, בהיותם אנשי „החבורה“, לבין מה שתרמו ליציבות המשטר. שלמותה של „הקבוצה המייסדת“ זמן כה רב, היא תופעה

לרוב הסוני, אינו פוסק גם בתקופות רגיעה. כדי להחליש מגמה זו, מנסה המשטר ליצור רושם של שיתוף כלל-עדתי במוסדות הממשל. ניסיון זה הצליח בחלקו, הודות להקפדתו של אסד להקיף עצמו ב„חברים“ וביועצים שאינם דווקא עלוים, ואף-על-פי-כן, הבעיה בעינה עומדת.

* הישענותו של המשטר על הצבא, ככוח פוליטי עיקרי, מהווה סיכון פוטנציאלי, שכן, אם תצליח התארגנות פוליטית בקרב הכוחות המזוינים, היא יכולה לאיים על מרכזי המשטר. יתר-על-כן, ניגודים בין יחידות שונות בצבא, כמו למשל, בין „פלוגת ההגנה“ שעליה פוקד אחיו של אסד (רפעת) — לבין כלל הצבא עלולים להוות דחף להתארגנות כזאת.

* נסיונו של המשטר להתמודד עם בעיית העימות, על-ידי יציאה למלחמה, יוצרת התחייבות. הצלחה מסוימת כתוצאה ממלחמת יום-הכיפורים ומלחמת-ההתשה — אם כי חלקית מאוד ויקרה — יצרה תחושה, כי הצבא הסורי מסוגל להתמודד, בתנאים מסוימים, עם ישראל. אם לא יהיו בעתיד הישגים נוספים בהסגת ישראל מהגולן, יתכן מאוד שיגברו הלחצים והביקורת נגד המשטר.

* ולבסוף, צריך לזכור, כי סוריה היא ארץ של ניגודים: ניגודים חברתיים; ניגודים אידיאולוגיים וניגודים של אוריינות, פנימית וחיצונית. בחוגים מסוימים, תהיה תמיד תסיסה נגד המשטר. תסיסה זו מלווה ונתמכת, ברוח ובחומר, על-ידי גורמי חוץ שהעיקריים שבהם עתה הם: עיראק (מהצד הקיצוני של הסקאלה האידיאולוגית) ותנועת האחים המוסלמים (מהצד השמרני).

מבנה השלטון

למרות הסיכונים שצוינו לעיל, נמשכת עד כה, כאמור, היציבות. על מה נשענה יציבות זאת?

תשובה לכך נמצא במבנה המיוחד את משטר אסד וכן במדיניותו, שהביאו יסודות חשובים באוכלוסיה לראות ביציבותו אינטרס חשוב שלהם. ככלל, הקים אסד משטר נשיאותי ריכוזי וכדי לבססו ננקטו הצעדים הבאים:

● עם עלייתו של אסד לשלטון שונתה החוקה ונקבע שהנשיא נבחר (ולא ממונה על-ידי הנהגת המפלגה, כמקודם), בבחירות ישירות לשבע שנים. מייד לאחר שינוי החוקה במרס 1971, נערכו הבחירות. אסד, שהיה המועמד היחיד מטעם מפלגת הבעת', נבחר ברוב „מתאים“, קרוב למאה אחוז. בבחירות אלה — מזויפות ככל שהיו — היה אקט משמעותי של לגיטימציה מטעם כלל הציבור הבוחר בסוריה, ובכך כבר החל להתבסס מעמדו האישי כמנהיג כלל-לאומי.

● מכוח החוק ומכוח מעמדו ואישיותו, הפך הנשיא לראשם בפועל של כל המוסדות והארגונים השלטוניים במדינה. הוא נטל משר ההגנה את תואר „המפקד הכללי של הצבא“ (שר ההגנה הפך לסגנו, בעוד שמקודם היה שר ההגנה המפקד הכללי); הוא מינה וממנה את ראש-הממשלה; הוא נבחר למזכ"ל הנהגות המפלגה (האזורית והלאומית). בקיצור, כל החלטה ממשית עוברת דרכו, וכל פעולה משמעותית מקבלת את אישורו. פולחן האישיות ונהלי העבודה שקבע, באו לחזק מגמה זאת וכיום אין עליה עוררין בסוריה.

● מונתה מערכת יועצים, הפועלת במשרד הנשיאות בתחומים הצבאיים, המדיניים והכלכליים. יועצים אלה מכינים חומר

הורגשה אפילו התרחקות מסוימת מן המסורת של עיסוק בפוליטיקה. גרמו לכך, לא במעט, המשאבים הרבים שהושקעו בצבא בשנים האחרונות ומיקוד שימת-הלב במלחמה נגד ישראל. כל זאת, נוסף למאמצים המתמידים לאיתור תאית-התנגדות למשטר ולחזיון מערכת הנאמנויות המפלגתית-עדתית בקרב הכוחות המזוינים. כיום מרוצה הצבא ממעמדו במדינה ונתון למאמץ לקדם את כושרו המקצועי, נוכח הסיכונים לחידוש המלחמה. עם זאת, נוצרה שכבה של קצינים, צעירים יחסית, שעלו במהירות בדרגתם ובמעמדם בתקופת שלטון אסד. יחודם הוא בנאמנותם האישית לאסד. קצינים אלה רוצים לבסס כיום את מעמדם גם בדרך של ההנהגה הפוליטית ומשום כך הם פועלים לצמצום כוחם ואולי גם הדחתם של הוותיקים.

ביטוי אידיאולוגי למעמד הצבא ניתן עוד לפני מלחמת יום-הכיפורים, כאשר הכריז שר ההגנה, טלאס, כי במילוי תפקידו בהכנות למערכה, מגשים כל חייל את עקרונ „הצבא האידיאולוגי“ (עיקרון שהוא נכס-צאן-ברזל באידיאולוגיה הבעתית), בין אם הוא הבר מפלגה או לא.

● בארבע השנים שחלפו חלה התקדמות כלכלית-חברתית. מורגשת הקלה בחייהן של שכבות רחבות בסוריה, תוך עליה איטית ברמת-החיים. ליברליזציה מתונה מאפיינת את „תנועת התיקונים“ של אסד, ובמסגרתה חלו הקלות בחוקי המטבע וניתנה יד חופשית להון הפרטי ולשכבות הביניים. לשכירים אושרו העלאות-שכר (שבקושי הדביקו את ההתייקרויות). בוטל חלק מהאיסורים החמורים שהוטלו על הציבור ואימת המעצרים השרירותיים פחתה.

כל אלה יצרו תחושת אִמון גדולה יותר, אם כי מוגבלת עדיין, כלפי השלטון המרכזי בכלל ומשטר אסד בפרט. את החלשת ההתנגדויות למשטר, מלווה טיפוח פולחן-אישיות של אסד, אשר הישגי המשטר נוקפים לזכותו, ונעשה מאמץ — הזוכה להבלטה יחסית — לזהותו עם העם הסורי כולו.

הסכנות למשטר

סקירת גילויי יציבותו של המשטר היא אמנם מרשימה, אך אין להסיק מכך, כי שלטון אסד בסוריה מתנהל על מיימנוחות והתקופה האחרונה הוכיחה זאת. מספר גורמים מסוד מהווים סכנה מתמדת, המאיימת על יציבות המשטר:

* משטר אסד הוא, בסופו-של-דבר, בעיני רוב הסורים, משטר ששולט בו המיעוט העליון. הרצון להחזיר את השלטון

לקראת קבלת החלטות על-ידי הנשיא ומבקרים את גופי הממשל והצבא. מעמדם של היועצים נעשה בכיר יותר ויותר בהיררכיה הסורית, אם כי נשמר עדיין מרחק בינם לבין בעלי תפקידים רשמיים בממשלה ובצבא.

נאמנות הצבא

היסוד החשוב ביותר ביציבות המשטר, הוא, כאמור, נאמנות הצבא. בעניין זה פועל אסד בזהירות רבה. הוא מקדיש זמן לטיפול בענייני הצבא ולפיקוד ישיר עליו. כל עוד מובטח שמשאבי המדינה יועמדו בשפע לרשות הצבא, שיימשך זרם הנשק החדש מבר"מ, ושיתמיד הלחץ להכנה למלחמה נוספת עם ישראל — פוחתים הסיכויים לגילויי התנגדות מסוכנים בקרב הכוחות המזוינים.

נוסף לכך, דאג אסד למנות את נאמניו לתפקידי הפיקוד החשובים ולהפעלת מערכת שליטה מפלגתית-צבאית לפיקוח על הנעשה בצבא. זאת ועוד, כדי לבטל את הדינמיקה של התארגנות לקשר והפיכה, בת מסורת של 20 שנה (עד עליית אסד), הוקם כוח מיוחד, המכונה „פלוגת ההגנה“, והנאמן לנשיא בלבד. לרשות הכוח עומדים אמצעים בצבא סוריה. מערכת שלמה של זכויות וכיבודים הוענקה לאגשי הכוח והוא הוצב בבירת סוריה וסביבותיה. זהו, למעשה, „משמר הרפובליקה“ לכל דבר, העושה לכמעט בלתי אפשרי את הניסיון להסיע לדמשק טורי טנקים ולהכריז על הפיכה כבעבר. גם בתקופה האחרונה היה הכוח מעורב בהגנה על המשטר. מפקדו, אחי הנשיא, זכה למעמד עולה ואף נבחר להנהגה הארצית של המפלגה אחרי מאבק שהביא לירידת יריבו, נאגי ג'מיל.

הניסיון להעניק יציבות למשטרים בדרך זאת, אינו חידוש-חסר-תקדים בהיסטוריה, אם כי הוא חדש בסוריה. במקרים אחדים בעבר יצרה הקמתו של כוח מיוחד (קיסרי, פרטי, רפובליקני) תהליך שהביא למצב בו ניתנה בידיו היכולת לקבוע מי יהיה השליט במדינה. מצב כזה עשוי להתפתח גם בסוריה. יתר-על-כן, כוח ההכרעה הגובר שבידי יחידה זאת, יעורר בוודאי — כפי שעורר כבר בעבר — ניגודים עם שאר יחידות הצבא; ובסוריה הוא עשוי לעורר את הדחף הישן להתארגנות פוליטית בקרב הכוחות המזוינים. סימנים לכך ניתן לגלות מאז המלחמה וביחוד בתקופה האחרונה.

מפלגת הבעת'

גורם חשוב נוסף שעליו נשען משטר אסד הוא התשתית המפלגתית, על זרועותיה השונות. מבלי להיכנס לביתוח מפורט של מערכת זאת, ראוי לציין, כי היא התפתחה בהדרגה מאז שנות ה-50 והפכה למערכת ארגונית משוכללת למדי, הפועלת לפי עיקרון ההירארכיה. מבנה זה מזכיר את צורת הארגון במפלגות קומוניסטיות, אם כי ההבדלים הם ניכרים. המערכת התחשלה והשתכללה תחת לחצם של מאבקים רצופים במשך שנים. יש לה שיטה לגיוס חברים ולהכשרתם ופעולתה בנויה „החבורה“ מבחוץ (עלייתם של הצעירים ובראשם רפעת אסד), ו„סניפים“ — בכל רחבי המדינה ובצבא הסורי.

בפני אסד הועמדה השאלה כיצד לנצל את המערכת המפלגתית לחיזוק שלטונו. שכן, בתקופת שיא פעולתה של מערכת זו, לפני עלייתו לשלטון, היו מתנגדי את הכוח הדומיננטי בה.

משתפס אסד את השלטון, ולאחר שגבר על ההתנגדות שגילתה הקבוצה השלטת במפלגה, הועמד בפני הדילמה האם לקעקע את המערכת כולה, או לנסות לשמור על קיומה ולגייסה לטובת משטרו. אסד החליט ללכת בדרך השניה ופעל לצורך זה בשני כיוונים:

✱ החלפת צמרת המפלגה באנשים מנאמניו. כדי למנוע אי-הבנות דאג אסד שהוא עצמו ייבחר למזכ"ל הנהגות המפלגה.

✱ הפרדת המערכת המפלגתית-האזרחית מן המערכת המפלגתית-הצבאית. אסד דגל בהפרדה זו, עוד לפני שנעשה שליט סוריה — כשהיה שר ההגנה והממונה על הצבא. עתה יכול היה לבצע את ההפרדה ללא התנגדות.

בראש המערכת המפלגתית בצבא, שגם היא בנויה בשיטה ההירארכית, הועמדה הנהגה צבאית, מאנשי „החבורה“ הכפופה ישירות למזכ"ל, שהוא גם המפקד הכללי של הצבא וגם נשיא המדינה — חאפוז אסד. הפרדה זו מאפשרת שליטה טובה במערכות המפלגה, מבלי לפגוע בשלמות מוסדותיה העליונים שבהם חברים נציגי שתי המערכות. כתוצאה מכך נפגשים, גם כעת, אזרחים ואנשי-צבא בכינוסי הנהגות המפלגה ובוועידותיה, אך בלא אותו מתח שהיה אופייני לתקופה הקודמת, בה שלט אסד בצבא וצלאח ג'דיד (שהיה, למעשה, האיש החזק של המשטר הסורי), במערכת האזרחית. אך גם כיום הישענות על המפלגה אינה נעדרת בעיות. במיוחד מוטרד השלטון מן העובדה שבתוך מנגנוני המפלגה התבצרו תומכי הקו האידי-אולוגי הקיצוני, שהשקפותיהם לא השתנו בהרבה במשך ארבע שנות שלטונו של אסד. הם מהווים מקור התנגדות להכרעות הפוליטיות המתבקשות נוכח ההתפתחויות שחלו בשנים האחרונות. במגמה לחזק את שלטונו בסוריה ואת מעמדו בעולם הערבי, הצטרף אסד למייסדי „הפדרציה המשועשועת“ ב-1971; העדיף קיום קשרים עם כל מדינות-ערב, ללא הבדל בין „מתקדמות“ ו„ריאקציונריות“; הסכים לצעדים מדיניים בתיווך אמריקני בסכסוך המזרח-תיכוני וחתם על הסכמי הפרדת-כוחות עם ישראל.

את כל אלה ליווה אסד בויתורים לבעלי-ברית פוטנציאליים בתוך סוריה, כמו מפלגות השמאל האחרות („החזית הלאומית המתקדמת“) ולחוגים הדתיים (שינוי בחוקה הקובע, כי נשיא המדינה חייב להיות מוסלמי). צעדים אלה, הן במישור המדיני והן במישור הארגוני, נתפסו על-ידי אנשי מנגנון הבעת', כניסיון לדחקם ממעמד הבכורה שהיה להם בתקופת מנהיגותו של ג'דיד וכנסיה מעקרונות מדיניות הבעת'. הדבר הביא

מוסדות ייצוגיים

מתוך תחושה עמוקה שביסוס המשטר תלוי לא מעט בלגיטימציה מציה שתהיה לו מטעם הציבור בסוריה, תיקן אסד, כי משטרו ישתף גורמים רבים, עד כמה שהדבר ניתן, מבלי לגרום לאיבוד השליטה. במרוצת ארבע שנות שלטונו, התקדם אסד בכיוון זה, בוהירות, אך בצעדים משמעותיים. עיקר ההתקדמות ניכר בשני תחומים:

- בהקמתם ובחירתם של מוסדות ייצוגיים.
- בהרחבת הארגונים העממיים, אשר נוסדו עוד בתקופה שלפני ההפיכה שהעלתה אותו לשלטון.

המוסדות הנבחרים-ייצוגיים העיקריים הם מועצת-העם והמור-עצות האזוריות. את מועצת-העם הקים אסד עם עלותו לשלטון. הוא מינה אותה, בהרכב של 173 חברים, אך הבטיח שהמועצה תיבחר לאחר אישור חוקה קבועה. ואמנם, במאי 1973 נבחרה מועצת-עם חדשה, בת 186 חברים, לאחר שהחוקה אושרה בחודש מרס של אותה שנה. בחירות אלה נערכו בפיקוח מלא ו"בהצלחה" המקווה, כלומר, למועצת-העם נבחרו כל מועמדי הבעת' ותומכיו — ורק מעטים ממפלגות אחרות. „מבושלות“ ככל שיהיו, בכל זאת, היו אלה בחירות, ולמפלגות האחרות ניתנה זכות, לראשונה, להיאבק על בחירת נציגיהן.

עוד לפני-כן, במרס 1972, נערכו בחירות למועצות האזוריות. הן נערכו בלא פיקוח מלא מצד השלטונות ולכן, „ההצלחה“ היתה פחותה בהרבה. עם זאת, לא פיזר אסד מועצות שבהן נציגי הגופים שאינם תומכים בבעת' זכו לרוב (בעיקר שליחי משפחות נכבדות, שיש להן השפעה מקומית). אלה מכהנות עד היום, אם כי בפיקוח מלא של השלטונות.

הגישה כלפי הארגונים העממיים היא אחידה יותר. ארגונים אלה פרוסים על פני המדינה כולה: ארגוני פועלים ואיכרים, סטודנטים, נשים, עורכי-דין, רופאים ועוד. בכל הארגונים הללו פועל שלד של שליחים-ממונים מטעם הבעת'. הם דואגים לבחירת עצמם ותומכיהם ולקיום הארגון, לפעילותו, לפיקוח על פעולות חבריו ולמניעת התארגנות מקבילה של מתנגדים. לשיטה הזאת יתרון גדול, הן בסיעה לפקח על מגזרי אוכלוסייה רחבים, והן ביוצרה איוון ביחסים בין חלקי הציבור השונים. היא מאפשרת לסקטורים למיניהם למצוא ביטוי מאורגן, דבר המהווה התקדמות לעומת העבר, אך העיקר שביטוי זה מבוקר ופועל בתוך מסגרות שלמנגנון שליטה עליהן.

לצמיחת אופוזיציה, הגורמת „כאבי ראש“ לאסד ואף מאיימת ביצירת מוקדי התנגדות משמעותיים. תמיכה עירקית באופוזיציה זאת, היתה אחת הסיבות לגל המעצרים האחרון.

תפקיד הממשלה

תקופת ההפיכות הצבאיות במדינות-ערב יצרה דגם של חלוקת סמכויות-השלטון הממשיות בקרב חברי המנהיגות, ובינם לבין הממשלה. צורות שונות לתופעה זו, אך בכלן נשמר העיקרון שכות ההכרעה הממשי נשאר בידי הסיעה או הקבוצה השלטת. לקבוצה זו כינויים שונים: „מועצת ההפיכה“, „מועצת מפקדת ההפיכה“, „הנהגת המפלגה“ וכו' והיא הגוף המתווה את המדיניות. לממשלה נשאר „מרחב מחיה“ בתחום הביצוע של מדיניות „ההנהגה“, המוכתבת מלמעלה. מבחינה זאת לא היה צריך אסד לתקן תקנות חדשות, כדי להביא למצב שבו הממשלה היא גוף מבצע ולא מחליט, ומופעלת על-ידי הנשיא, בעזרת ראש-הממשלה הנבחר על-ידי.

חלוקת התיקים בממשלה אינה חשובה כל-כך מהבחינה הפונקציונלית הטהורה; היא מבטאת יותר את מדיניות שיתוף-הפעולה של המשטר עם גורמים שונים במדינה. על כן, עדים אנו לתהליך של „ניפוח“ מספר משרדי הממשלה (עד למעלה מ-30). ההרכב המגוון כולל, מלבד את נציגי מפלגת הבעת' (האוחזים בתיקים העיקריים ולהם רוב בממשלה) — מפלגות אחרות המשתפות פעולה (קומוניסטים וסוציאליסטים לסוגיהם), וכן בלתי-מפלגתיים וטכנוקראטים. למרות סמכויותיה המוגבלות של הממשלה היא מהווה זרוע חשובה של המשטר ויש לה השפעה על הציבור. השפעה זאת מתבטאת בפיקוח שמטילים משרדי הממשלה השונים על הנעשה במדינה (משרד הפנים, למשל, פועל באמצעות המשטרה והוונדרמריה), ובביצוע מדיניות שמקדמת את רווחת התושבים, או פוגעת בה.

ראוי לציין, כי אנשי „החבורה“ תופסים את המשרות העיקריות בממשלה: ראש-הממשלה (איובי), שר-החוז (חדאם), שר-ההגנה (טלאס) ושר-הפנים (עלי ט'אטא). יתכן שבעקבות השינוי בהנהגת המפלגה, יחול גם שינוי בהרכב הממשלה. מאחר שהחל תהליך של דחיקת רגלי הוותיקים ו„שבירת“ ה„חבורה“ מבחוץ (עלייתם של הצעירים ובראשם רפעת אסד), יתכן שהתהליך לא ייעצר. עצם התהליך מעיד על תחילת פגיעה ביציבות המשטר. אם אסד לא ימצא דרך של פשרה כלשהי, תיחנן העמקה גוברת של אי יציבות זאת.

לא כל הארגונים הללו פועלים כהלכה. חלקם התמסדו והתנוונו, כתוצאה משנים ארוכות של שלטון מפלגת הבעת. ביחוד בולט הדבר במצבם של האיכרים, שמייצגם הוא, „הסתדרות הפלחים“. במשך השנים התבצרו בארגון בעלי חזקה ואיכרים אמידים, ומצבם של הפלחים הקטנים לא שופר מאז הרפורמה האגררית של תחילת שנות ה-60 ועד היום. לעומת זאת, ניתן להצביע על הסתדרות הסטודנטים, כדוגמה לארגון פעיל. כאן נתבע המשטר לעירנות גדולה יותר, ולפיצוי הסטודנטים על שליטתו הבלעדית בארגונם. שכן, התודעה הפוליטית והחברתית היא מפותחת ביותר בקרב הסטודנטים.

קשה להשיב על השאלה באיזו מידה עשויים הארגונים העממיים, ככלל, להוות בעתיד מוקד לחתירה נגד המשטר. מכל מקום, יש להניח כי אם תתפתח התנגדות בין פעילי המפלגה, היא תבוא לביטוי גם בהתאגדות אלו.

שיתוף-פעולה ב„חזית הלאומית“

בתחילת שנת 1972 הוקם מעל לכל הארגונים הללו, מוסד המסמל את שיתוף הפעולה של המשטר בדרג הבכיר עם הגורמים הפוליטיים האחרים, „הכשרים“ בעיניו. זהו פורום הנקרא „הנהגת החזית הלאומית המתקדמת“. חברים בו מנהיגי הקבוצות הפוליטיות, שנציגיהם שותפים גם במועצת-העם ובממשלה. המדובר הוא באנשים כמו חאלד בכדש ויוסף פיצל, מנהיגי הקומוניסטים; פווי כיאלי מהארגון הסוציאליסטי הערבי (אס"ע); עבד אל-עזיז קנות מהסוציאליסטים, וכמובן מנהיגי מפלגת הבעת' ואסד בראשם (מתוך 20 חברים, למעלה מ-10 הם חברי הבעת').

תפקידה הפורמאלי של הנהגה הזאת הוא להתוות את המדיניות הלאומית של סוריה, תוך שיתוף-פעולה בין המפלגות. אסד מקפיד לכנס את הפורום לישיבות, לעתים מזומנות ובעתות משבר והכרעה. מטרתו היא מתן אישור למדיניות הנשיא, המתיימרת לייצג את „מיטב האינטרסים של האומה הסורית“. עד כה עלה הדבר בידו, להוציא חריגות קטנות (כמו פרישת ג'מאל אתאסי מאס"ע). המיוחד בהתפתחות המוסדית הזאת הוא, כי לראשונה מזה זמן רב, ניתן לגופים פוליטיים לפעול באורח רשמי. יחד עם זאת, הפעילות היא מבוקרת (באמנת „החזית הלאומית“ הוטל איסור על פעילות פוליטית בקרב הצבא והסטודנטים, לכל המפלגות, מלבד הבעת'). כן ראוי לשייב-לב, כי מדובר בשיתוף-פעולה עם גופים פוליטיים הקרובים במדיניותם לזו של הבעת', „בתרגומו“ של אסד. דוגמה מוחשית לכך ניתן למצוא בהצהרת ועידת המפלגה הקומוניסטית, מראשית 1975, המביעה תמיכה מלאה במדיניות שיתוף הפעולה עם מפלגת הבעת' ומדיניותה. ניתן לסכם פרק זה ולאמר, כי מאז עלייתה לשלטון חתר אסד להגשים הלכה למעשה את „ההליכה לעם“, לפי תפישתו. נוכח מה שהיה מקובל בסוריה קודם-לכן, הוא צעד צעדים ממשיים, שאף נשאו פרי וסייעו ליציבות המשטר ולפופולריות שלו.

התשתית העליונה

ליסודות משטר אסד, כפי שתוארו לעיל, יש להוסיף, כאלמנט חשוב, את „האחוזה“ העליונה, שבאה לידי ביטוי בשיטה בה נקט עוד המשטר הקודם והנמשכת עד היום, שעיקרה העדפת מינוי עליון לעמדה רגישה. אסד הפעיל שיטה זו בהצלחה גוברת, אך תוך מגבלות מסוימות.

למן ההתחלה, היה אסד ער להאשמה המוטחת נגדו, כי הוא מייצג את שלטון העדה העלאוית בסוריה ולא את האומה כולה. משום כך, נקט בשיטה שלפיה יועדף לא-עליו למשרה ציבורית פופולארית. ואמנם רוב מחזיקי המשרות הבכירות ואף חלקם הגדול של אנשי „החבורה“ אינם עליונים, לדוגמה: טלאס — שר-ההגנה, איובי — ראש-הממשלה, ושהאבי — הרמטכ"ל. מצד שני, בכל שלבי ההירארכיה, במקומות שבהם ניתן להפעיל כוח ממשי, מצויה התשתית העליונה. וכך נמצא, כי בפיקוד על יחידות השדה, בקרב „הכוחות המיוחדים“ ו„בפלוגות ההגנה“, באחריות על הפעולות המפלגתיות בצבא וכן במקומות רגישים במגזר האזרחי — מצויים עליונים רבים. מכיוון שגם העדה העליונה עצמה אינה נעדרת ניגודים פנימיים, הוצבו הנאמנים יותר לאסד מקרב בני העדה בעמדות-מפתח של מערכת הפיקוח המודיעינית הפנימית.

פשרה שהשתלמה

שנות שלטונו של אסד בסוריה מצטיינות עד כה ביציבות בולטת, לעומת משטרים שקדמו לו. סיבות היציבות הזאת נעוצות בעיקר במדיניות החיצונית והפנימית שהנהיגה עם עלייתו של אסד לשלטון. מצד אחד שונה המשטר ממשטר של פשרה בתוך הנהגה מפלגתית-קולקטיבית, למשטר נשיאותי, שבו כל מוקדי ההכרעה והכוח מרוכזים למעשה בידי איש אחד. מצד שני, טרח אסד לשתף גורמים שונים במערכת השלטון ולפנות לציבור הרחב, באמצעות בחירות. עיקריה של מדיניות זו הם:

- פשרה פוליטית בין כל הגורמים הנקראים „פרוגרסיביים“, המוכנים לשתף פעולה עם המשטר, ולפעול במסגרת שנקבעה להם, תוך הסכמה להגמוניה של הבעת'.
- פשרה חברתית ודתית מסוימת, המתבטאת במתן חופש רב יותר ליוזמה הפרטית בתחום הכלכלי, ולפרט בכלל, בתחום האישי. הפשרה בתחום הדתי באה לידי ביטוי בקביעה, כי נשיא המדינה חייב להיות מוסלמי.
- פעילות למען אחדות בעולם הערבי, כמו הקמת הפדרציה המשולשת והפסקת המאבק בין המשטרים הערביים השונים. מהלכים אלה זיכו את סוריה בתמורה חומרית ניכרת מצד מדינות ערב העשירות וחזקו את מעמדה בקרב מדינות-ערב.
- הגשמת הסממה של „המאבק המזוין“, על-ידי המלחמה נגד ישראל וטיפוח הכוח הצבאי הסורי והפולשתינאי.

כל אלה, יחד עם שליטתו העצמית של אסד ומנהיגותו, איפשרו לו להקים ולקיים משטר יציב יחסית; לפתח צבא חזק ולהועיד אותו למלחמה יוזמה נגד ישראל; לנהל מלחמה זאת באוקטובר 1973 ואף לעמוד במפלה צבאית; לקיים מלחמת-התשה בחו"דשים מרס—מאי 1974 ולצאת ממנה בהישגים; לחתום על הסכם הפרדת-כוחות עם ישראל בתיווך אמריקני; ובמקביל, לגשת בעזרת הסובייטים להכנות מזורזות למלחמה הבאה. עתה יצטרך אסד להתמודד עם ראשיתה של התערעורת היציבות במשטרו. יש בידי עוד אפשרות לתמרונים, כדי לנטרל כוחות עוינים ולפשר בין ניגודים. זאת, בגלל התשתית שבנה, הנותנת בסיס חזק למשטר. קשה לדעת אם ההתערעורת תהיה מהירה או איטית, אך כבר החלו להתגלות בקיעים ביציבות המשטר.